

ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИ МЕРОСИДА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДАГИ ПЕДАГОГИК ҲАМКОРЛИК МАСАЛАЛАРИ

М.А.Қосимова

Бухоро давлат университети, мактабгача
таълим кафедраси ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ: Ушбу мақолада ўқитувчининг ўқув жараёнида ҳамкорлик асосида самарали ташкил этиш маҳоратини янада оширишда алломаларнинг педагогик қарашларидан фойдаланиш ҳақидаги фикрлар баён этилган.

Таянч сўз ва тушунчалар: ҳамкорлик, шахсий эҳтиёж, шахс, мулоқот, мустақил мушоҳода, дўстона муносабат.

АННОТАЦИЯ: В этой статье излагаются идеи использования педагогических взглядов ученых для дальнейшего повышения способности учителя создавать эффективные стили совместного обучения.

Ключевые слова: сотрудничество, личная ответственность, личная потребность, личность, общение, независимое мышление, дружеское отношение.

ANNOTATION: This article outlines ideas for using the pedagogical views of scientists to further enhance the teacher's ability to create effective styles of collaborative learning.

Keywords: cooperation, personal responsibility, personal need, personality, communication, independent thinking, friendly attitude.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 187-сонли қарорининг мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб, мазкур ҳодисани ҳар томонлама тадқиқ этиш эҳтиёжини кучайтиради. Ушбу қарор асосида бошланғич синф ўқувчиларида шакллантириладиган таянч ва фанга оид компетенциялар белгилаб берилган бўлиб, унга кўра педагогик ҳамкорлик жараёнида бошланғич синф ўқувчиларида

мулоқот, ўз-ўзини ривожлантириш компетенциялари жадал шаклланади. Чунки бошланғич таълим жараёнида ўқувчиларнинг фаолият даражаси кенгайиб, ижодкорлик имкониятлари ва ўз-ўзини намоён қилиш кўникмалари таркиб топади.

Ўқув-тарбия жараёнида ўқувчининг фаолияти шаклланади ва ўзининг ривожланиш босқичига киради. Унинг ижодкорлик имкониятлари ва ўз-ўзини намоён қилиш кўникмалари таркиб топади. Бошланғич таълим мазмунини ҳамкорлик асосида ташкил этиш юқорида белгиланган талабларга эришишнинг натижавийлигини таъминлашга хизмат қилади. Ўқитувчининг ўқув жараёнини ҳамкорлик таълими асосида самарали ташкил этиш маҳоратини оширишда устоз-шогирд мактаблари фаолиятини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Устоз-шогирд муносабатларига хос илғор таълимий ва тарбиявий қарашлар, шахсий фазилатлар ўзаро муносабатлар маданиятига хос масалалар буюк муҳаддис алломалар Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий, Ат-Термизий ижодларида ҳамда тасаввуф фалсафасининг йирик намояндалари Абдулҳолик Гиждувоний, Аҳмад Яссавий, Боҳовуддин Нақшбанд, Нажмиддин Кубро асарларида ҳам кенг ёритилган.

Форобийнинг ўқув-тарбия жараёнларини ташкил этиш, устоз ва шогирд фаолияти ҳақида, улар шахсига қўйиладиган талаблар, инсонлар жамоасидаги ўзаро ҳамжихатлик, ёрдам, инсон камолоти ва унинг жамият тараққиётидаги ўрни тўғрисидаги ғоялари ҳозирги ўқув-тарбия жараёнларини такомиллаштириш, устоз ва шогирд ҳамкорлик муносабатларини тўғри йўлга қўйиш, ёшларда касбий ва шахсий фазилатларнинг шаклланишида ғоят муҳим аҳамиятга эгадир.

Абу Райхон Беруний (973-1048) ўзининг дидактик қарашларида табиат, жамият ҳодисалари, турмуш воқеаларига ҳолисона баҳо бериш-инсон табиатини англаувчи омил эканлигини таъкидлаб, ҳар бир инсон ўз қалбининг фармойишига кўра, эзгуликка интилиши сунъий обрў, шуҳрат қозониши учун мурувват кўрсатмаслиги кераклигини уқтиради. У ҳар бир нарсани аниқ, синчиклаб ўрганиш, билиш ва шундан сўнггина бир хулосага келиш кераклиги ва бу ўринда, айниқса, тажрибага асосланишни алоҳида уқтиради, нодонлик,

каллоблик, эринчоқлик, илмсизлик ва сунъий эътиқодни танқид қилади.¹ Беруний ижтимоий турмуш ўзига хос ҳамкорлик асосида тузилганлигини эътироф этади: “Инсон ўз эҳтиёжларини тушуниб, ўзига ўхшаш кишилар билан бирга яшашнинг зарурлигини англай бошлайди. Шунинг учун, ўзаро келишувчанлик қабилида “шартнома” тузишга киришади. Одамларнинг биргаликдаги турмуши инсонни ҳақиқий кудратга, унинг эҳтиёжларини қондиришга олиб келмайди, бунинг учун яна меҳнат қилиш зарурдир”. Берунийнинг фикрича, инсоннинг кадр-қиммати ўз вазифасини аъло даражада бажаришига боғлиқ. Педагогик ҳамкорлик жараёнини ташкил этишда ўқитувчилар бундай ёндашувлардан унумли фойдаланишлари керак²

Ибн Сино (980-1037) “Тиб қонунлари” асарида ўқув-тарбия жараёни ягона жараён эканлигини таъкидлаб, болани олти ёшдан бошлаб муаллимга топшириш хусусида фикр юритади. Таълимда ўқитиш оддийликдан мураккабга қараб бориш қондасига амал қилиш, шунингдек, болага кучи етадиган (жисмоний ва психологик имкониятларига мос) машқларни бажартириш амали бу жараёнда катта аҳамият касб этишини таъкидлайди.

Муаллиф болаларни якка-якка ўқитишдан кўра, жамоада таълим-тарбия бериш, ўқитувчи билан ўқувчининг ҳамкорлик фаолиятини йўлга қўйиш афзал эканлигини эътироф этади. Алломанинг фикрича, жамоада ўқитилганда уларда илмга интилувчанлик кучаяди, бошқалардан орқада қолишга ғурурлари йўл қўймайди. Ўзаро ҳамкорлик улар нутқининг ўсиши, фикрининг чархланиши, хотирасининг мустаҳкамланишида муҳим ўрин эгаллайди. Таълим жараёнида ўқувчилар бир-бирлари билан иноқлашадилар, ўзаро бир-бирларини ҳурмат қилишга одатланадилар, мунозара қилишни ўрганиб, ўзаро мусобақалашадилар, ўзларининг ҳуқуқ ва бурчлари ҳақида фикр алмашадилар. Ана шундай қондаларга асосланган ўқув-тарбия жараёнигина ўқувчиларнинг ақлий, ахлоқий камолотини таъминлашга кўмаклашади.

Ибн Сино ҳамкорликнинг моҳияти ҳақида мулоҳаза юритиб шундай дейди: “Инсон ўз фаолиятида нимагаки эришса, у фақат ўз меҳнати билан амалга ошира олмайди, уларни яратиш учун бошқалар ҳам иштирок этиши керак ёки жамоа

¹Беруний Абу Райҳон //Педагогика тарихи.А.Зунунов таҳрири остида.-Тошкент:Маънавият, 2008.-278 б

²Беруний Абу Райҳон //Педагогика тарихи.А.Зунунов таҳрири остида.-Тошкент:Маънавият, 2008.-278 б

ёрдам бериши лозим. Бунинг учун жамоа аъзолари ўзаро яхши муносабатда бўлишлари керак. Яхшилик одамларни иноқликка, ёмонлик эса, келишмовчиликка олиб боради. Аниқ мақсад билан ҳаракат қилиш инсонни ва жамоани ёмондан сақлайди, яхши ишлар қилишга йўллайди, унда ишонч туйғусини уйғотади”³

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, Ибн Синонинг ҳаётини кузатишлари ва ғоялари нафақат ўз даврида таълим-тарбия соҳасини ривожига, балки ҳозирги кунда ҳам ҳамкорликка асосланган таълим жараёнини ташкил этишда муҳим аҳамият касб этади.

Ҳусайн Воиз Кошифий боланинг фикрлаш қобилиятини ўстириш ҳақида мулоҳаза юритар экан, бу масалада муаллимлар олдида масъулиятли вазифалар кўяди. “Мураббий болага насиҳат беришда лутф ва одоб қоидаларига риоя қилиши даркор”лигини алоҳида уқтиради⁴.

Кошифий ўзаро ҳамкорлик жараёнида хушмуомала ва адолатли бўлишга алоҳида эътибор беради. “Ҳар вақтиги, сўзлар айтурсизлар, яхши сўздан бўлакни айтмангизлар ва кўп сўзламак кўнгилни қаро қилур” ёки “адолат ақлни тенгликда кўришдан иборатдир, адолат нури ёруғида бутун қоронғулик ёритилиб, инсонлар ниятларига етадилар” - деган фикрлари орқали ўқитувчилар ва ўқувчиларни ҳамкорликка даъват этади.

Буюк аждодларимизнинг таълимотларида мужассамлашган, ўқитувчи билан ўқувчилар ҳамкорлигининг педагогик хусусиятларига хос қимматли маълумотлар бугунги кунда ҳам ўқитувчиларни ўқувчилар билан ҳамкорликка чорлайди, улар учун дустуруламал бўлиб хизмат қилади.

Ўзаро дўстона муносабатга киришган ўқувчилар билимларни биргаликда ўзлаштиришга кўпроқ мойил бўладилар. Улар орасида ҳамкорликка интилиш муҳити вужудга келади. Дўстона муносабат жараёнида унинг иштирокчилари бир-бирларининг ички оламларига кириб ўзаро идрок этишлари, бир-бирларини тушунишлари ва баҳолашларини таъминлайди. Ўқувчилар ва ўқитувчилар ўзаро бир-бирларини тушунишлари орқали вужудга келадиган педагогик вазиятнинг йўналиши ва истиқболини аниқлаш имкониятига эга бўладилар.

³Ибн Сино Абу Али. Донишнома.-Душанбе:Ирфон, 1994.-228 б.

⁴Кошифий Воиз Ҳусайн. Фугуввати Султония ёхуд жавонмардлик ҳақида.-Тошкент:Ғафур Гулом номидаги нашриёт, 2003.-198 бет.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 187-сонли қарори Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 29 декабрдаги «2017-2021 йилларда таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори
2. Беруний Абу Райҳон //Педагогика тарихи.А.Зунунов таҳрири остида.- Тошкент:Маънавият, 2008.-278 б.
3. Ибн Сино Абу Али. Донишнома.-Душанбе:Ирфон, 1994.-228 б.
4. Кошифий Воиз Ҳусайн. Футуввати Султония ёхуд жавонмардлик ҳақида.- Тошкент:Ғафур Ғулом номидаги нашриёт, 2003.-198 бет.
5. Дилова Н.Ғ. Шарқ мутафаккирлари таълимотларида ўқитувчи-ўқувчиларнинг ўзаро ҳамкорлик масалалари //Замонавий таълим. – Тошкент: 2018. – № 3. – Б.63-69 (13.00.01 №10)

Research Science and Innovation House